

9-10. Pliktetik

- Traditionellt är alternativet till utilitarismen tanken att det finns moraliska regler som vi aldrig får bryta mot. Att följa dessa regler är vår plikt – därav namnet pliktetik.
- Det bör dock påpekas att för att få ett genuint alternativ till utilitarismen behöver man inte gå så långt. Det räcker med att man hävdar att vi ibland har en plikt att göra, eller låta bli att göra, vissa saker, även om konsekvenserna av att handla annorlunda skulle vara bättre.
- Med andra ord: en pliktetiker kommer att hävda att det finns annat som är relevant för våra moraliska skyldigheter än konsekvenserna av våra handlingar.
- Den konventionella moralen ("common sense morality") är en form av pliktetik i denna svagare mening .

9-10. Pliktetik

- Tre avseenden i vilka vardagsmoralen är pliktetisk i svag mening (d.v.s. skiljer sig från konsekvensialismen):
 1. Vardagsmoralen är inte opartisk. Vi bryr oss mer om vissa personer än om andra. Och det är extra viktigt vad vi själva gör snarare än vad andra gör.
 - Exempel: Det är inte rätt att döda en oskyldig person i syfte att hindra terrorister från att döda flera andra oskyldiga personer.
 2. Våra handlingar är moraliskt viktigare än våra underlåtelser.
 - Exempel: Det är värre att döda någon än att låta någon dö.
 3. Avsikternas betydelse: Det är värre att avsiktligt skada andra än att bara göra något som man förutser kommer att leda till skada. ("Dubbeleffekt-principen")
 - Exempel: Terrorbombning jämfört med att bomba en ammunitionsfabrik trots att det bor civila i närheten.

9-10. Pliktetik

- Den mest kända versionen av pliktetik är den som utvecklades av Immanuel Kant.
- Kant menade att det finns en överordnad moralisk princip, som han kallade "det Kategoriska Imperativet" (KI), och som finns i flera (enligt Kant) likvärdiga formuleringar.
- Kant ansåg också att KI implicerar att vi har en mängd ovillkorliga moraliska plikter.

9-10. Pliktetik

- Kant skilde i allmänhet mellan kategoriska och hypotetiska imperativ, eller ”böran”.
 - Ett hypotetiskt (eller villkorligt) imperativ säger att vi bör göra något om vi vill uppnå något X. Om vi inte vill uppnå X så kan vi alltså ignorera det hypotetiska imperativet.
 - Ett kategoriskt imperativ, däremot, gäller oberoende av vad vi önskar göra. Det är ovillkorligt. Enligt Kant finns bara ett kategoriskt imperativ (d.v.s. KI). Det gäller för alla förnuftiga varelser.
- Kants första formulering av KI är denna: Handla endast efter den maxim enligt vilken du tillika kan vilja att den blir en allmän lag. (RoF, s. 135) [Denna kallas vanligen ”allmän lag-formuleringen”]
- Denna princip är inte så lätt att förstå. Dock blir den något klarare när vi får se hur Kant själv tillämpar den.

9-10. Pliktetik

- Kant ger en mängd exempel som är tänkta att illustrera hur KI fungerar. Tanken är att använda principen i första hand som en sorts test för att se om ens maxim är moraliskt försvarbar.
- Maximen är den princip som personen handlar efter. Den är av typen: Närhelst jag befinner mig i omständigheter av typ O ska jag utföra en handling av typ H.
 - Exempel: Närhelst jag är hungrig ska jag äta.
- Fråga: vad menar Kant när han talar om att vilja att ens maxim blir "allmän lag"?
- Den enklaste tolkningen är denna: han menar att personen skulle vara beredd att göra det till en naturlag att alla handlar enligt maximen ifråga, om detta vore möjligt.

9-10. Pliktetik

- KI-testet för maximer består av två steg:
 1. Fråga: är det möjligt för maximen att bli en allmän lag? Om svaret är nej är maximen oacceptabel. Om svaret är ja kommer vi till nästa steg.
 2. Fråga: är det möjligt att vilja att maximen blir en allmän lag? Om svaret är nej är maximen oacceptabel. Om svaret är ja är maximen OK.

9-10. Pliktetik

- Kant ger flera exempel på hur man använder testet. Här är två som svarar mot de två stegen ovan.
 1. Jag vill låna pengar mot löfte att återbetala, trots att jag vet att jag inte kan. Min maxim är: "Om jag kan få något genom att avge ett falskt löfte så gör jag det". Denna maxim kan omöjligt bli en allmän lag, eftersom då ingen skulle lita på andras löften och det därför skulle bli omöjligt att få något genom att avge ett falskt löfte.
 2. Jag vill inte hjälpa andra i nöd. Min maxim är: "Jag ska varken skada eller hjälpa andra". Denna maxim kan bli en allmän lag. Däremot kan jag inte vilja att den blir det, eftersom det skulle göra det omöjligt för mig att uppnå andra mål jag har, eller skulle kunna ha, som kräver andras hjälp.

9-10. Pliktetik

- Notera dock att Kant i dessa exempel inte bara drar slutsatsen att min maxim är oacceptabel. Han drar också slutsatser om vilken min plikt är.
- I det första exemplet är det min plikt att inte någonsin avge ett falskt löfte. I det andra exemplet är min plikt att inte vara så självisk, att vara beredd att hjälpa andra i åtminstone någon utsträckning (mer precist än så blir det inte).

9-10. Pliktetik

- Kants uppfattning är inte att en handling är fel om och endast om dess maxim är oacceptabel. Följderna av ett sådant antagande skulle vara orimliga. [Betrakta exempel 2.] Istället måste han mena att en handling är fel om och endast om alla maximer som skulle leda till den handlingen är oacceptabla.
- Men hur kan då Kant dra slutsatsen att den som avger ett falskt löfte handlar fel? Skulle inte en sådan person kunna använda någon annan maxim än den K nämner och som är acceptabel?
- Denna fråga pekar i riktning mot ett problem för K. Det verkar dock som om han antar att en person som avger ett falskt löfte måste använda den maxim han nämner i exemplet. I så fall är handlingen alltid fel. Men antagandet verkar godtyckligt.

9-10. Pliktetik

- Problem för KI i allmän lag-formuleringen:
 1. Skräddarsydda maximer. Om det – tvärtemot vad K verkar mena – är möjligt att använda olika maximer för att utföra samma handling så skulle man kunna försvara vilken handling som helst genom att skräddarsy en maxim som är anpassad för en själv eller situationen.
 - Exempel: "Om jag heter David Alm och tjänar på att avge ett falskt löfte så gör jag det."
 2. Oskyldiga maximer. En del maximer, som verkar helt oskyldiga, kan omöjligen bli allmän lag, eftersom inte alla kan följa dem samtidigt.
 - Exempel: "När aktiemarknaden når nästa rekordnotering säljer jag alla mina aktier".

9-10. Pliktetik

- Även om Kants KI i sin allmän lag-formulering kanske måste överges, så finns det fortfarande en viktig lärdom att dra från den, som vi återfinner i de flesta moderna moralteorier.
- Det är själva idén om universaliserbarhet: om man accepterar någon faktor som ett skäl i ett fall så måste man också acceptera det som skäl i andra fall (RoF. S. 142). [Se kap. 1]
- Notera dock att denna princip inte i sig ger stöd åt tanken att det finns undantagslösa moraliska regler. Däremot följer det att den som vill göra ett undantag mot en regel av något visst skäl måste vara beredd att acceptera att andra kan göra samma undantag i andra situationer.

9-10. Pliktetik

- Kant erbjöd också en annan formulering av KI: Handla så att du aldrig behandlar mänskligheten i såväl din egen som i varje annan person bara som ett medel utan alltid tillika som ett ändamål. (RoF, s. 146) [Denna kallas ofta "mänsklighetsformuleringen".]
- Denna princip innehåller tre centrala, och oklara, begrepp:
 1. Mänsklighet. Kant åsyftar egentligen inte människor i biologisk mening utan istället alla förnuftiga varelser, hur de än är annars.
 2. Att behandla någon enbart som ett medel. Att behandla någon som ett medel är att använda personen på ett sätt som tjänar ens egna syften. Det är dock inte i sig fel. Problem blir det först när man behandlar någon enbart som ett medel, d.v.s., inte också som ett mål i sig.
 3. Att behandla någon som ett ändamål. Det är oklart hur detta bästa ska förstås. En tolkning är denna: den andre delar själv syftet med handlingen.

9-10. Pliktetik

- Ett bra exempel att använda för att illustrera mänsklighetsformuleringen av KI är straff.
- Det finns två huvudsakliga uppfattningar om vad som rättfärdigar oss i att straffa brottslingar:
 1. Utilitarismen
 2. Retributivismen (vedergällningsteorin) – Kant
- Enligt utilitaristen är straffet i sig alltid något ont och det kan bara rättfärdigas genom att föra med sig goda konsekvenser som väger ut det onda. Bland dessa goda konsekvenser brukar nämnas avskräckningseffekten, rehabilitering av brottslingar och minskad rädsla i samhället.

9-10. Pliktetik

- Enligt Kants vedergällningsteori bör våra straff vägledas av två principer:
 1. Vedergällningsprincipen: det enda som gör det legitimt att straffa en person är att han har begått ett brott (och dömts för detta i laga ordning).
 2. Proportionalitetsprincipen: det enda rättvisa, och därmed acceptabla, straffet för ett givet brott ska stå i proportion till brottets allvarlighetsgrad.

9-10. Pliktetik

- Han förkastar de utilitaristiska skälen för straff. Att straffa för att avskräcka andra eller minska rädsla är att använda en person enbart som ett medel för andras skull. Och att försöka rehabilitera någon är inte att respektera denne som person.
- Kant menar att "rehabilitering" kränker brottslingarnas "rätt att som autonoma varelser själva bestämma vilken sorts människa de vill vara" (RoF, s. 151).

9-10. Pliktetik

- Att straffa brottslingar är enligt Kant ett sätt att behandla dem med den respekt de har rätt till som personer. Genom att straffa dem, snarare än att "vårda" dem, så erkänner vi att de är ansvariga för sina handlingar, att de själva har valt att handla som de gjorde.
- I detta sammanhang är det givande att jämföra hur vi straffar vanliga vuxna med hur vi behandlar småbarn och djur som har betett sig illa. Vi behandlar inte barn och djur som ansvariga, och kan inte heller utgå från att de kan förstå vad de har gjort och varför det var fel. Istället för att straffa försöker vi manipulera dem på olika vis.

9-10. Pliktetik

- Att straffa en brottsling är också att behandla den personen i enlighet med en princip som denne själv indirekt har ställt sig bakom genom sin egen brottsliga handling. Det är i den betydelsen som Kant menar att brottslingen så att säga "straffar sig själv". [Detta argument för straff verkar använda sig av en princip som påminner om, men inte alls är identisk med, allmän lag-formuleringen av KI.]